

УДК 37.036

Н.Є. Колесник,
асистент
(Житомирський педуніверситет)

РОЗВИТОК В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЧЕРЕЗ ХУДОЖНЄ ПІЗНАННЯ, ІГРОВУ ФАНТАЗІЮ ТА МИСТЕЦТВО НА УРОКАХ ПРАЦІ Й МАЛЮВАННЯ

В статті аналізуються шляхи розвитку творчих здібностей учнів початкових класів через художнє пізнання, ігрову фантазію, мистецтво на уроках праці й малювання.

В умовах демократизації і гуманізації національної системи освіти метою і мірою ефективності її функціонування стає розвиток особистості, задоволення її освітніх потреб та інтересів. Це зумовлює необхідність вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя.

Проблему теоретичної і методичної підготовки вчителя досліджували Ю.К.Бабанський, В.І.Бондар, С.У.Гончаренко, Н.В.Кузьміна, О.Г.Мороз, В.О.Онищук, І.П.Раченко та ін. Проблему розвитку особистості вчителя у процесі професійної підготовки досліджували Г.О.Балл, І.Д.Бех, Д.Б.Богоявленська, В.О.Моляко, В.В.Рибалка, О.І.Щербаков та ін. Проблема формування і розвитку педагогічної майстерності була у центрі наукової уваги Б.Д.Грінченка, І.А.Зяюна, Л.І.Рувінського, Н.М.Тарасевича, Г.Ф.Чупилка та ін. Разом з тим, педагогічна теорія і практика підтверджують, що у професійній підготовці вчителів початкових класів недостатньо враховується необхідність оволодіння ними основами мистецтвознавства.

Метою цієї статті є визначення можливостей ігрової фантазії та мистецтва у розвитку художньої творчості молодших школярів.

Відомо, що провідну роль у розвитку фантазії, уяви, творчих здібностей виконує гра, яка активізує роботу клітин кори головного мозку, його працездатність в цілому [2:152]. Дитина зустрічається з мистецтвом через іграшку. В цьому можна побачити зв'язок гри з образотворчою діяльністю дітей, їх прилученням до малювання, ліплення, художнього конструювання, а також до сприйняття творів графіки, живопису, декоративно-прикладного мистецтва.

Заняття художньою творчістю допомагають здоровому становленню сфери почуттів особистості, її багатому емоційному розвитку. Робота кожного майбутнього вчителя початкових класів повинна бути побудована так, щоб дитина пізнавала світ через мистецтво. Всі речі, які її оточують, мають нести елементи естетики. Виховання дитини здійснюється через мистецтво. Велику роль у цьому відіграють заняття з малювання, ліплення тощо.

В дитинстві людина має здатність яскраво і цілісно сприймати довколишній світ. При цьому маленька дитина наділена вродженим талантом не просто чути музику або бачити колір, але й переживати їх моральний вплив. Такий дар може з часом втратитись, якщо не надати їй можливість гармонійно жити у світі кольорів, звуків і запахів. Світ, який нас оточує, багатий фарбами, і кожна фарба розмовляє з нами своєю особливою мовою, проявляючись у тільки їй притаманній дії і має свої індивідуальні якості [1:71].

Узагальнення досвіду вчителів Житомирщини дозволило виділити основні прийоми техніки малювання, що сприяють розвитку творчих здібностей. Так на заняттях з образотворчого мистецтва вчитель Штарова Н. В. ЗОШ №17 м. Житомира застосовує техніку "мокрим по мокрому" і створює умови для переживання якості кольору та розвиває творчі сили особистості. Техніка "мокрим по мокрому" найбільше відповідає суті дитини, дозволяючи їй легко змішувати рідкі фарби на вологому папері, отримувати плавні переходи кольорів, гармонійно поєднувати їх між собою. Малюнок виконується тільки основними кольорами: червоним, синім, жовтим. Інші кольори дитина отримує, змішуючи основні в процесі роботи на мокрому папері. Своєрідність діяльності гри з кольорами, коли дерева малюють синім, коня червоним, птаха жовтим, полягає у тому, що це не просто гра, а гра-мистецтво, рух до художнього пізнання через ігрову фантазію.

Протягом останніх років нами проводилося дослідження у школах м. Житомира (ЗОШ № 17, ЗОШ № 5, ЗОШ № 12) щодо визначення можливостей розвитку в учнів початкових класів творчих здібностей через художнє пізнання, ігрову фантазію та мистецтво на уроках праці й малювання. В початкових класах нами проводився такий експеримент. Першокласникам пропонувалося таке завдання (за тестом Торенса), метою якого було виявити особливості візуального мислення. Досліджуваним пропонувалося в якості стимулу достатньо проста графічна фігура. При цьому їм повідомлялося, що цей стимул уявляє собою незакінчене зображення. Від учнів вимагалось закінчити зображення за допомогою будь-яких графічних доповнень для того, щоб в кінці отримати дещо визначне, а потім назвати те, що у нього вийшло. Кожний простий стимул пропонувався на окремому аркуші паперу, при чому пропонувався 8 раз підряд. Досліджувані повинні послідовно знаходити все нові варіанти "закінчених зображень" на базі однієї і тої ж графічної основи.

Використовувалося 5 базових стимулів:

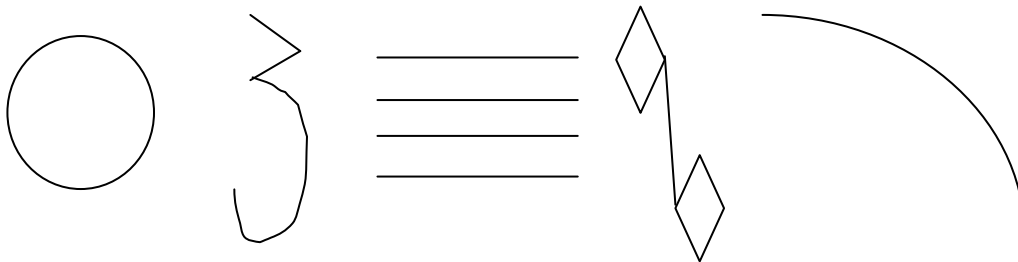

Рис.1. Приклади “незакінчених зображень”

У випадку відмови досліджуваного продовжувати роботу із вказаним стимулом, яку він мотивує тим, що всі можливі варіанти перетворення і назви стимулу вичерпані, дослідник переходив до другого базового стимулу і т. д. Всього в наборі 40 пред’явлень.

Варіанти доповнень були різноманітними, за якими ми побачили, чого саме не вистачає дітям, що не вдається їм зробити та як це можна виправити. Кожний майбутній вчитель має бути творчою особистістю. Якщо в нього буде добре розвинена уява, фантазія, то він до нескінченності зможе варіювати мотиви та спонукати дії учнів. Лише тоді малювання форм перетворюється на одне з найулюбленіших дитячих занять, які завжди переходять в ігрову форму.

Заняття художньою діяльністю та розвитку творчих здібностей слугують тренуванням волі. Немає ніякого кращого способу виховувати волю, ніж те, що дитина постійно з радістю вертається до одних і тих же вправ саме тоді, коли потрібно подолати труднощі.

Впливом ігрової уяви психологи пояснюють і потяг дітей до постійного перевтілення образів у ліпленні. Так "колобок" стає "грибом", а "гриб перетворюється на фантастичну "голову" і таке інше. Організуючи заняття з різними видами ручної праці, ми орієнтуємося на мистецтво й ремесло. Люди, які не вміють вправно володіти пальцями рук, володіють також невправним інтелектом, позбавлені гнучкості ідей та думок. У той же час, хто володіє точними рухами, здатні мати гнучке мислення, проникати у сутність речей. Отже, завдяки заняттям з трудового навчання вдається підготувати людину до включення волі в замислений процес. Займаючись ліпленням, людина вирішує особливі художні проблеми: можна досягнути виразності в деталях, а також потрібно ще у певній послідовності об’єднати їх в цілому. Пластика виконаної скульптури повинна передавати те, що характерно для цілісного зображення тварин.

В процесі занять з образотворчого мистецтва для виявлення рівня розвитку художньої творчості учнів нами використовувалася **субтест "Малюнок"**, який відноситься до групи графічних. При цьому використовувалася художня діяльність, адже малювання є одним із основних видів творчості дітей. В малюнку дитина з дитячою безпосередністю відображає своє бачення світу, коло своїх інтересів, емоційні переживання. У цьому випадку малюнок передусім виявляє творчі здібності особистості дитини.

Дитині давали альбомний аркуш паперу, 6 кольорових олівців. Час виконання завдання не обмежувалася. **Завдання для учнів було таким:** намалювати що-небудь на аркуші паперу та назвати малюнок.

Інтерпретація тесту. Основними показниками розвитку творчих здібностей у цьому випадку виступала оригінальність: оригінальність самого зображення на малюнку сюжета і оригінальність стилю, техніки зображення. Про оригінальність першого виду робимо висновок по назві малюнка, зображеному на ньому предметі, сюжеті. Тут оригінальність визначали через обернено-пропорційний показник кількості повторів на малюнку. Емпіричні показники переводили в стандартні бали.

Кількість повторів зображених предметів, сюжетів	Рівні прояву оригінальності	Бали
1	Високий	3
2	Середній	2
3 і більше	Низький	1

Найчастіше зустрічалися такі зображення: будиночки, квіти, сонце, дерева, автомобілі, пейзажі, люди. Оригінальність такого малюнка оцінювалася в 1 бал. Зображення пейзажів з хмарами, птахами, іншими деталями, які досить рідко зустрічалися, а також птахів, ракет, війни, казкових сюжетів із нескладним задумом і т. д. оцінювалися в 2 бали. Зображення фантастичних машин, комбінування різноманітних частин уже відомої техніки, робота, пальми, колодязів, вулкана, кінокамери, парашута були оцінені трьома балами. У тих випадках, коли було зображено декілька предметів, виводили середній бал по оригінальності. Оцінку сюжету було зроблено за назвою малюнка, тому що найчастіше зустрічався осо-

бливий зміст, який дитина вклала в назву. У тих випадках, коли назва не несла в собі смислового навантаження, ми аналізували зображення окремих сюжетів і явищ, які входили в сюжет.

Оригінальність техніки виконання оцінювалася візуально і найчастіше була абстрактною манерою зображення предметів, їх незвичного розміщення і т. д. Такий вид оригінальності оцінювався в один бал.

Гнучкість розглядалася як здатність до продумування сюжетів, а не окремих предметів в процесі малювання. Наявність сюжету в зображенні оцінювалася в один бал.

Є ще категоріальна гнучкість. Всі предмети і явища, які зображувала дитина, розносилися по категоріям, які в цілому описували оточення людини, сферу її життєдіяльності. Було виділено три групи показників рівня гнучкості: високий, середній, низький.

Частота повторень категорій по вибірці	Рівень прояву гнучкості	Стандартна оцінка в балах
1	Високий	3
2-6	Середній	2
7 і більше	Низький	1

Таким чином, кожна категорія отримала свою стандартну оцінку. **Одним балом** оцінювалися наступні категорії: природа (жива і нежива), житло, людина, рослини, транспорт. **Двома балами**: техніка, тварини, космос, казка, споруди. **Трьома балами**: меблі, спорт, символи.

До специфічних показників, які необхідно виділити в цьому субтесті і які характеризують креативність, необхідно віднести емоційне забарвлення малюнка, а також складність-простоту малюнка. Найчастіше діти малюють природу: небо, сонце, землю, квіти.

Отже, проведене нами дослідження показує, що 87% учнів загальноосвітніх шкіл м. Житомира проявляють свої духовні здібності до різних видів художньої діяльності, вивільняючись таким чином з деяких проблем.

Потреби практиків зумовлюють необхідність подальшої розробки теоретичних і методичних положень щодо підвищення рівня підготовки студентів до викладання художньої праці: трудового навчання й образотворчого мистецтва у початкових класах. Зокрема, необхідно: а) поглибити теоретичне обґрунтування і привести у відповідність із вимогами реформування освіти зміст підготовки майбутніх фахівців; б) розробити і ввести в навчальний процес вищих навчальних закладів цілісну систему методичної підготовки студентів до викладання художньої праці: трудового навчання й образотворчого мистецтва на особистісно зорієнтованій основі із широким використанням новітніх технологій.

Завдяки зусиллям вчителя, якому подобається мистецтво, школа може внести суттєвий вплив у формування нового ставлення до ролі мистецтва в суспільстві. Сам процес роботи зміцнює волю дитини, додає впевненості в собі. Дитина пізнає нове через мистецтво та власну фантазію. Вона бачить, як багато речей вона може зробити своїми руками.

*****

1. Громов Е. С. Природа художественного творчества: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1996. – С. 71.
2. Основи викладання мистецьких дисциплін / за загальною редакцією доктора пед. наук, проф. О. П. Рудницької. – Київ: АТЗТ Експрес-об'ява, 1998. – С. 152.
3. Основи образотворчої грамоти. Кириченко М. А. – Київ: Вища школа. Головне вид-во, 1982. – 168с.

Матеріал надійшов до редакції 9.09.03 р.

Колесник Н. Е. Развитие творческих способностей учеников через художественное познание, игровую фантазию, искусство на уроках труда и рисования.

В статье анализируются пути развития творческих способностей учеников через художественное познание, игровую фантазию, искусство на уроках труда и рисования.

Kolesnik N. E. Development of creative abilities of the school-children through art knowledge, game imagination, art at lessons of labour and drawing.

In article ways of development of creative abilities of the school-children through art knowledge, game imagination, art at lessons of labour and drawing are analyzed.

